

Neuvostotieteen saavutukset ovat myös kummallinen venäläisten mielissä elävä myytti. Jos neuvostotieteen saavutukset olisi käytetty kansan parhaaksi eikä haudattu arkistoihin sotateollisuuden mahdollista käyttöä varten, olisi elintaso Neuvostoliitossa olennaisesti parantunut. Suuri osa tieteen saavutuksista perustui KGB:n ulkomaanpalvelun vakoilun tuloksena saatuun länsimaiseen tietoon, jota maan parhaat aivot sitten kiireellä sovelsivat omiin oloihin. Kirjan kirjoittajat vihjaavat, että samanlainen mentaliteetti on yhä jäljellä. FSB:n ulkomaanpalvelu on yhä enemmän keskittynyt teolliseen ja kaupalliseen vakoiluun, ja venäläisissä yrityksissä on siihen

erikoistunutta henkilökuntaa. Vakoilua ruokkii edelleenkin elintaso- ja teknologinen kuilu Venäjän ja lännen välillä.

Kirjan kirjoittajien yhtenä tarkoituksena onkin varoittaa ns. hyväntahtoisia hölmöjä. Sen vuoksi heidän sanomansa helposti myös ymmärretään väärin. Kirjoittajat eivät tarkoita sanoa, että venäläiset olisivat luonteeltaan pahoja ja epäluotettavia, vaan että salaisen poliisin logiikan yhä hallitsemassa valtakunnassa on muistettava myös pitää varansa. Kuorsalon mukaan Gogol on edelleen hyvä opas Venäjän monisyyseen todellisuuteen. "Kaikki on muuta kuin miltä näyttää".

Soili Nystén-Haarala

Puolasta asiantuntemuksella

Peter Johnsson & Yrjö Lautela: *Puola – vanhaa ja uutta Eurooppaa*. Helsinki: Edita, 2004. 288 s.

Suomalaiset toimittajat ja kirjailijat ovat tarttuneet kynään Puolan tiimoilta harvakseltaan, mutta säännöllisin väliajoin. Ilmari Kianto kävi ihmettelemässä Varsovan, Krakovan ja Lembergin menoa vuonna 1926, jolloin suurimman vaikutuksen häneen tekivät lähinnä juutalaiskorttelien lemu ja diplomaattipiirin sikarinsavu (*Poika maailman kylillä*, 1946). Stalinismin loppuvuosien tunnelmia kävi puolestaan haistelemassa Karl von Schoultz, joka osallistui maailman nuorison festivaaleille Varsovassa (*Vaihteeksi Varsovassa*, 1956). Jaakko Okker ja Juha Tanttukäivät vuosikymmen myöhemmin tutustumassa stalinismista vapautuneeseen Gomulkan Puolaan (*Puola on toista maata*, 1965). Erkka Lehtolan hieno *Revitty lippu* (1985) puolestaan maalaa kuvan

puolalaisuudesta 1980-luvun vaikeiden vuosien näkökulmasta. Sittemmin Puolasta on kirjoittanut Martti Puukko reportaaseissaan *Unelman pitkä varjo* (1995) ja *Puolalainen vuorokausi* (1997).

Peter Johnssonin ja Yrjö Lautelan kirja *Puola – vanhaa ja uutta Eurooppaa* käsittelee Puolaa uudessa historiallisessa käännekohtassa, jonka muodostaa Puolan EU-jäsenyys 1.5.2004 alkaen. Puolassa muutos nähdään useimmiten maan paluuna läntiseen kontekstiin, johon puolalaiset ovat kansandemokratiavaihetta lukuun ottamatta mielestään aina kuuluneet. Suomessa Puola on läheisyydestään huolimatta edelleen kovin tuntematon maa, jonka nousua "pienestä sosialistimaasta" keskisarjan eurooppalaiseksi peluriksi katsellaan joskus hämmentyneinä.

Yrjö Lautela on seurannut Puolan asioita pitkään toimiesaan Yleisradion kirjeenvaihtajana. Kirjan toinen kirjoittaja on

ruotsalainen Peter Johnsson, joka on asunut Puolassa 1980-luvun alusta lähtien. Hän vastaa suurimmasta osasta kirjan tekstejä.

Kirjassa käydään läpi Puolan historia 900-luvulta nykypäivään. Sen lisäksi luodaan lyhyet katsaukset Suomen ja Puolan suhteiden historiaan, puolalaisten ja juutalaisten monimutkaisiin suhteisiin sekä puolalaisen paavin Johannes Paavali II:n henkilöön ja merkitykseen puolalaisessa kulttuurissa. Journalistisempaa otetta edustavat lyhyet artikkelit, joissa hahmotellaan Puolan politiikan ja kulttuurin erityisyyksiä uuden keskiluokan synnystä kirkon asemaan, naisten rooliin yhteiskunnassa ja romantiikan ajan kulttuurimallien elinvoimaan.

Johnsson ja Lautela lukeutuvat niihin, jotka korostavat 1980-luvun Solidaarisuus-liikkeen merkitystä koko sosialistisen blokin romahduksessa. He – samoin kuin brittiläinen historioitsija Norman Davies, joka on vastikään kirjoittanut kirjan 60 vuotta sitten puhjennesta Varsovan kansannoususta (*Rising '44*) – näkevät puolalaisen paavin valinnan, Solidaarisuuden synnyn ja maanlaisen oppositiotoiminnan saattaneen alkuun sen historiallisen prosessin, jonka seurauksena Berliinin muuri murtui ja Neuvostoliitto romahti.

Kirjassa tuodaan mielenkiintoisella tavalla suomalaisen lukijan ulottuville puolalaisten historioitsijoiden tuoreita tulkintoja Puolan historiasta. Johnsson ja Lautela siteeraavat mm. Jerzy Kłoczowskia, jonka mukaan Puolan ja Liettuan kansainyhteisö 1300–1700-luvulla oli Habsburgien veroinen monikulttuurinen sulatusuuni ja tärkeä keskieurooppalaisen identiteetin kulmakivi.

Juutalaisuutta käsittelevässä luvussa kuvataan myrskyä, jonka pari vuotta sitten nostatti Jan Tomasz Grossin kirja *Sąsiedzi*

(”Naapurit”). Siinä Gross kuva-
si, miten pienen koillispuolalaisen kylän puolalaiset aivan omin neuvoin surmasivat satoja juutalaisia naapureitaan kesällä 1941. Grossin kirjasta lähti liikkeelle toista maailmansotaa koskevien myyttien uudelleenarviointi. Vaikeinta on ollut myöntää se, että puolalaiset eivät olleet vain sivustakatsojia saksalaisten toimeenpanemassa holokaustissa.

Puolan mutkikkaan ja traagisen historian kipukohdat kuvastuvat myös siinä kiinnostuksessa, jota nykyään tunnetaan toisaalta itänaapureille menetettyjä alueita (Kresy), Puolan ”Karjalaa” kohtaan, ja toisaalta hävinneeltä Saksalta otettujen länsialueiden, Sleesian ja Pommerin saksalaista menneisyyttä kohtaan. Johnsson siteeraa Włodzimierz Kalickia, joka kuvaa saksalaisen Breslaun barbaarista pakko-muuntamista puolalaiseksi Wrocławiksi 1940-luvun lopulla.

Johnssonin ja Lautelan kirja oikoo myös eräitä sitkeitä Puolaa koskevia myyttejä. Yksi niistä on koskenut Puolan maatalouden takapajuisuutta. Maatalouden rakennemuutos oli kuitenkin nopeaa 1980- ja 1990-luvuilla, ja maassa on nykyään enemmän yli sadan hehtaarin suurtiloja kuin Iossa-Britanniassa. Vaikka pikutiloja onkin paljon, niistä suurin osa on tarkoitettu lisäelannon hankkimiseen tai kotitarveviljelyyn.

Toinen myytti, jota kirjan tekijät ravistelevat, on naisen asema Puolassa. Suomesta katsottuna Puolan perhearvot ja sukupuoliroolit ovat varsinkin konservatiivisia, mutta naisten osuus yrittäjistä – 40 prosenttia – kuuluu nykyään Euroopan korkeimpiin. Puolalaisten naisten väitettään saaneen länsimaisia sisariaan itsenäisemmän roolin jo 1800-luvulla, jolloin taloudellinen vastuu siirtyi kapinoivilta ja Siperiaan karkotetuilta miehiltä naisille.

Kirjan suurin puute on toimintu-
stustyön huolimattomuus puolankielisten nimien ja sanojen kohdalla. Virheitä on kiusallisen paljon. Sekaannusta voi aiheuttaa myös puolalaisten muotojen käytäminen hallitsijoiden vakiintuneiden nimien sijaan, esim. Jadwiga (suom. Hedvig), Kazimierz Suuri (Kasimir Suuri) ja Jan (Juhana). Mazowszen maakunta puolestaan tunnetaan suomeksi nimellä Masovia, ja voi kysyä,

missä määrin on aiheellista puhua Danzigista Gdańskina ennen vuotta 1945. Kiusallista on myös lukea kirjallisuuden klassikoiden väärin käännettyjä nimiä – esimerkiksi äsken kuolleen nobelistin Czesław Miłoszin upea itäeurooppalaisen ihmisen henkinen muotokuva *Rodzina Europa*, joka on suomeksi ”Koti-Eurooppa” tai ”minun Eurooppani”, ei ”eurooppalainen perhe”.

Tapani Kärkkäinen

Oman tien kulkijan muistelmia

Richard Pipes: *Vixi. Memoirs of a Non-Belonger*. New Haven and London: Yale University Press, 2003. 264 s.

Richard Pipesin nimi on tuttu kaikille Venäjän tutkijoille ja niin on myös hänen merkittävä poliittinen roolinsa, joka kylmän sodan aikana edesauttoi hänen leimautumistaan sekä neuvostovastaiseksi kiihkoilijaksi, joka oli maailmanrauhalle vaarallinen. Muistelmissaan – joiden nimi tarkoittaa ”olen elänyt” – Pipes valottaa kiintoisasti niin Harvardin vuosiaan, sijoittumistaan amerikkalaiseen Venäjän tutkijoiden kenttään kuin myös toimintaansa Washingtonissa kansallisen turvallisuusneuvoston palveluksessa, jolloin hänen ideansa ilmeisesti vaikuttivat hyvinkin voimakkaasti Reaganin Neuvostoliiton-politiikkaan. Pipes kertoo myös nuoruudestaan Puolassa ja perheensä paosta natsien miehittämän Puolan ja Saksan halki Italian kautta USA:han. Kirjassa on siis paljon kiintoisaa *human interest*-materiaalia, mutta sen tärkein anti lienee kuitenkin kirjoittajan tilinteko amerikkalaisiin sovjetologeihin, joita hänen ei voi sanoa pitäneen kollegoinaan.

Kirjan alaotsikko *Memoirs of a Non-Belonger* viittaa tekijän selityksen mukaan siihen, ettei häntä ole koskaan kiinnostanut valtavirran *group think*, vaan hän on aina pitänyt parempana muodostaa mielipiteensä itsenäisesti.

Kirjan otsikko voisi olla myös *vici* eli ”olen voittanut”. Kirjoittaja selostaakin ilmeisellä tyytyväisyydellä sitä, miten hänen poliittisten suositustensa vastustajat erehtyivät argumenttiansa joka kohdassa. Pipesin perusideana oli, että Neuvostoliitto oli pantava puolustuskannalle ja tavoitteena pidettävä koko tuon valtion olemuksen muuttamista, sillä ”pahuus” kumpusi suoraan sieltä, eikä ollut vain reagoimista poliittisen ympäristön uhkiin. Pipesin tulkinnan mukaan Neuvostoliitto ei ollut enempää vakaa kuin populaarikaan. Hän piti sitä rikollisena järjestelmänä, jota piti yllä vain kyynisen nomenclaturan oma etu. Sovjetologian valtavirtaan nähden Pipes on äärimmäisen myrkyllinen ja katsoo, ettei vastaavaa rahan haaskausta tutkimuksen alalla ole koskaan historian kuluessa tapahtunut. Newyorkilainen taksikuski ymmärsi hänen mielestään paljon enemmän kommunismista kuin useimmat professorit. Pipesin